

HASAN b. ZEYD

(الحسن بن زيد)

Ebû Muhammed el-Hasen
b. Zeyd b. el-Hasen b. Alî b. Ebî Tâlib
el-Kureşî el-Hâşimî
(ö. 168/785)

Hiz. Hasan'ın torunu,
Abbâsîler'in Medine valilerinden.

Muhtemelen 83 (702) yılında Medine'de doğdu. Ali evlâdı içindeki ilk Abbâsî taraftarı olarak bilinir. Devrinde Hâşimoğulları'nın saygı duyulan isimlerinin başında yer alıyordu. Fazileti, dürüstlüğü ve dindarlığı sayesinde Abbâsî halifeleriyle iyi münasebetler içinde olmuştur. Kızı Ümmü Külsûm, ilk Abbâsî halifesi Ebû'l-Abbâs es-Seffâh ile, diğer kızı Nefise es-Seyyide, Ca'fer es-Sâdık'ın oğlu İshak el-Mü'temin ile evlendi. İkinci Abbâsî halifesi Ebû Ca'fer el-Mansûr, Hasan b. Zeyd'i 149 Ramazanında (Ekim 766) Medine'ye vali tayin etti (Halîfe b. Hayyât, *et-Târîh*, s. 435). Ancak halife 155'te (772), muhtemelen, o sıralarda Medine'de zekât memuru olarak görevlendirilen hadis hâfızı Fülejh b. Süleyman'ın kıskırtması sebebiyle onu görevden aldı ve hapsedirip mallarına el koydurdu. Yerine Abdüssamed b. Ali b. Abdullah b. Abbas'ı tayin etti. Mansur'un veliahdı olan oğlu Muhammed el-Mehdî ise valiye gizlice mektup göndererek ona iyi davranılmasını istedi. Ancak halifenin ölümüne kadar hapsedilen Hasan b. Zeyd, Mehdî-Billâh tarafından hapisten çıkarıldı; malları ve itibarı iade edildi. Hatta Mehdî-Billâh, yanından hiç ayırmadığı Hasan'la birlikte 168 (785) yılında hac için yola çıktıysa da yolda yeterli su bulunmadığı için bir süre sonra geri döndü. Hasan b. Zeyd ise geri dönmeyi kabul etmeyerek yola devam etti, fakat Medine'nin doğusunda Hâcir denilen yerde vefat etti ve oraya defnedildi.

Hasan b. Zeyd babası Zeyd b. Hasan, Abdullah b. Abbas'ın kölesi İkrime el-Berberî, Abdullah b. Ebû Bekir b. Muhammed, Abdullah b. Hasan b. Hasan ve Muâviye b. Abdullah b. Ca'fer'den rivayette bulunmuş; İbn İshak, İbn Ebû Zî'b, Abdurrahman b. Ebû'z-Zinâd, Mâlik b. Enes, Ebû Üveys ve oğlu İsmâil b. Hasan da kendisinden hadis rivayet etmişlerdir. İbn Sa'd, İbn Hibbân ve İbn Hacer el-Askalânî tarafından "sika, sadûk" ve "fâzîl" olarak tavsif edilir. Muhammed, Kâsım, Ali, İbrâhim, Zeyd, İsâ, İsmâil, İshak, Abdullah adlı dokuz oğlu ve iki kızı olmuştur (İbn Sa'd, s. 386).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât: el-mütemmim*, s. 386-397; Halife b. Hayyât, *et-Târîh* (Ömerî), s. 435; a.mlf., *et-Tabakât* (Zekkâr), II, 681; Taberî, *Târîh* (de Goeje), III, 149, 258, 358-359, 377, 400 vd., 453-454; İbn Hibbân, *es-Şikâh*, VI, 160; Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, VII, 309-313; Zehebî, *Mizânü'l-t'idâl*, I, 492; a.mlf., *Târîhu'l-İslâm: sene 161-170*, s. 129-131; İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, II, 279; Zirikî, *el-A'lâm*, II, 205-206; A'yânü's-Şî'a, V, 75-80; Fr. Buhl, "Hasan", *İA*, V/1, s. 313; a.mlf., "al-Hasan b. Zayd", *EP* (İng.), III, 244-245.

ETHEM RUHİ FİĞLALİ

HASAN b. ZİYÂD

(الحسن بن زياد)

Ebû Alî el-Hasen b. Ziyâd
el-Ensârî el-Kufî el-Lü'lûî
(ö. 204/819)

Ebû Hanîfe'nin
önde gelen talebelerinden
müctehid âlim.

Doğum tarihi hakkında temel kaynaklarda bir kayda rastlanmamakla birlikte bazı araştırmacılar 116 (734) yılı dolaylarında dünyaya geldiğini söylemektedirler (Sezgin, I, 433). Babası inci ticareti yaptığı için Lü'lûî nisbesiyle anılır. Aslen Küfeli olup daha sonra Bağdat'a yerleşti. Bir süre Ebû Hanîfe'nin derslerine devam etti; onun vefatından sonra talebeleri Züfer b. Hüzeyl ve Ebû Yûsuf ile Dâvûd et-Tâî ve Ebû Hanîfe'nin oğlu Hammâd'dan fıkıh dersleri alarak Hanefî mezhebinde ichtihad seviyesine ulaştı. Hadis dinlediği hocalar arasında İbn Cüreyc, Mâlik b. Miğvel, Vekî b. Cerrâh, Eyyûb b. Ukbe, Hasan b. Umâre, İsâ b. Ömer el-Hemdânî gibi âlimler bulunmaktadır. İbn Cüreyc'den fikhî konulara dair 12.000 hadis yazmıştır.

Çağdaşı birçok müctehid gibi ilim öğrenme ve öğretme merakıyla temayüz eden Hasan b. Ziyâd, bazı âlimlerin resmî görev aldıktan sonra talebe yetiştirme işini aksatmalarını hoş karşılamamış, hatta bu yüzden Ebû Yûsuf'a sitemde bulunmuştur. Yetiştirdiği çok sayıda talebe arasında İshak b. Behlûl et-Tenûhî, Muhammed b. Şücâ' es-Selcî, İbn Semâa, Şuayb b. Eyyûb, kardeşinin oğlu Vefîd b. Hammâd el-Lü'lûî, İmam Ebû Hanîfe'nin torunu İsmâil b. Hammâd, Halef b. Eyyûb el-Belhî, İsmâil el-Fezârî, Muhammed b. Mukâtil er-Râzî, Hanefî imamı Hassâf'ın babası Amr (Ömer) b. Müheyr gibi âlimler sayılabilir. Halife Hârûnürreşîd ve Me'mûn'un da Hasan b. Ziyâd'ın

ders ve sohbetlerine katıldıkları nakledilmektedir.

Hasan b. Ziyâd 194 (810) yılında, Hafs b. Gıyâs'ın vefatından sonra kısa bir süre Kûfe kadılığı görevinde bulundu. Ancak fetva konusundaki aşırı hassasiyeti ve heycanı sebebiyle bu görevden affını istedi; tekrar yoğun bir şekilde ders ve sohbetlerini sürdürdü. 204 (819) yılında vefat eden Hasan b. Ziyâd'ın ölüm tarihi bazı kaynaklarda 209 (824) olarak da gösterilmektedir.

Kendi çağdaşları Hasan b. Ziyâd'ı çok hadis bilen ve yazan bir âlim olarak tanıtanken sonraki dönemlerde yaşamış cerh ve ta'dîl ulemâsından bazıları onun hadis yönünden zayıf, hatta güvenilir olmadığını ileri sürmüşlerdir. Ebû Hanîfe ve diğer birçok Hanefî müctehidi hakkında da yapılan bu tür değerlendirmeler mezhep taassubundan kaynaklanmıştır ve ilmî dayanağı yoktur. Zira kendisi hakkında değerlendirme yapan ve çoğu Hanefî mezhebenden olmayan âlimler onun iyi huylu, faziletli bir kişi olduğunu, Ebû Hanîfe ve talebelerinin görüşlerini ezbere bildiğini, ilmi yanında zühd ve takvâsıyla, ne pahasına olursa olsun gerçekleri söylemesiyle dikkati çektiğini vurgulamışlardır. Nitekim devrin büyük âlimlerinden kendisini yakından tanıyan Yahyâ b. Âdem, Hasan b. Ziyâd'ın Hafs b. Gıyâs'tan sonra gördüğü en fakih kimse olduğunu söylemektedir. Ayrıca talebeleri arasında dönemin muhaddislerinden İshak b. Behlûl de bulunmaktadır ki bu âlimin 50.000 civarında hadis rivayet ettiği güvenilir kaynaklarda belirtilmektedir. Yine hem hadis hem fıkıh yönüyle ünlü Muhammed b. Şücâ'ın da onun talebeleri arasında yer alması, Hasan b. Ziyâd'ın fıkıhta ve hadiste güvenilir bir imam olduğunu göstermektedir. M. Zâhid Kevserî, Hasan b. Ziyâd'ın ilmî mertebesi hakkındaki asılsız iddiaları cevaplandırırken Ebû Avâne'nin *es-Şahîhu'l-müsned*'de, Hâkim'in *el-Müstedrek*'te ondan tahrîfde bulduklarını ve İbn Cerîr et-Taberî'nin *İhtilâfû'l-fukahâ*' adlı eserinde İmam Ahmed b. Hanbel başta olmak üzere birçok müctehid imamın görüşlerine yer vermezken Hasan b. Ziyâd'ın görüşlerine yer verdiğini söyler (*Te'nîbü'l-Hağîb*, s. 273; ayrıca bk. Sezgin, I, 433).

İbnü'l-Cezerî, *Gâyetü'n-nihâye fî tabakâti'l-kurrâ*' adlı eserinde Hasan b. Ziyâd'ın Ebû Hanîfe'den, oğlu Muham-